

روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی

اثر بخشی رفتارهای جامعه، خانواده و مربیان بر کودکان

نویسندگان

دکتر صغری شب افروزان

دکتر مجید حسینی نثار

دکتر حسن اسداللهی

تشریفاتی

شپافروزان، صغری،	سرشناسه
روان شناسی و آموزش کودکان استثنایی: اثربخشی رفتارهای جامعه، خانواده و مربیان بر کودکان / نویسندگان: صغری شپافروزان، مجید حسینی نثار، حسن اسداللهی.	عنوان و نام پدیدآور
تهران: وائیا، ۱۴۰۰.	مشخصات نشر
۳۸۲ ص.	مشخصات ظاهری
978-622-7782-11-0	شابک
فیبا	وضعیت فهرست نویسی
کودکان استثنایی -- روان شناسی	موضوع
Exceptional children -- Psychology	موضوع
آموزش های ویژه	موضوع
Special education	موضوع
رفتار والدین -- جنبه های روان شناسی	موضوع
Parenting -- Psychological aspects	موضوع
مربیان کودک -- آموزش	موضوع
Early childhood educators-- Training of	موضوع
حسینی نثار، مجید، ۱۳۵۶ -	شناسه افزوده
اسداللهی، حسن، ۱۳۵۵ -	شناسه افزوده
BF۷۲۳	رده بندی کنگره
۴۵/۱۵۵	رده بندی دیویی
۸۴۵۹۸۶۰	شماره کتابشناسی ملی
فیبا	اطلاعات رکورد کتابشناسی
روان شناسی و آموزش کودکان استثنایی	عنوان
اثربخشی رفتارهای جامعه، خانواده و مربیان بر کودکان	
دکتر صغری شپافروزان - دکتر مجید حسینی نثار - دکتر حسن اسداللهی	نویسندگان
اول ۱۴۰۰	نوبت چاپ
نسخه ۳۰۰	شمارگان
۹۷۸-۶۲۲-۷۷۸۲-۱۱-۰	شابک
وائیا	ناشر
خیابان انقلاب خیابان ابوریحان خیابان وحید نظری پلاک ۳۶ واحد ۱	
تلفن ۰۹۱۲۱۸۶۶۵۵۸-۶۶۹۷۴۵۶۱	
۱۳۰۰۰۰۰ ریال	قیمت

فهرست

مقدمه	۲۱
-------	----

فصل اول

دیدگاه در حوزه کودکان استثنایی و آموزشی آنان	۲۵
پیشگفتار	۲۵
تعریف کودکان با نیازهای ویژه	۲۶
میزان شیوع	۲۷
تعریف آموزش ویژه	۲۹
موقعیت آموزشی	۲۹
فرایند رشد	۳۲
رشد نوزاد و کودک به چه عاملی بستگی دارد	۳۲
آغوز	۳۴
مزایای شیر مادر	۳۴
تأثیر داروها و مواد مخدر بر شیر مادر	۳۵
اهمیت شیر مادر	۳۶
الف: به منظور رفع نیازهای جسمانی نوزاد	۳۶
ب: به منظور حفظ سلامت مادر	۳۶
ج: به منظور رفع نیازهای روانی نوزاد	۳۷
ده توصیه به مادران شیرده	۳۹

فصل دوم

رفتارهای خانواده و معلمان	۴۱
مقدمه	۴۱

کودکان با نیازهای ویژه از پدران و مادران چه انتظاراتی دارند؟	۴۴
انتظارهای کلی و اساسی کودکان	۴۴
احساس عاطفی و روانی	۴۶
ویژگی‌های مهارت‌های خودیاری و مستقل‌سازی	۴۷
انتظارهای مربوط به مهارت‌های حرکتی درشت و ظریف	۴۸
ارتباط و مهارت‌های مربوط به شناختی و کلامی چگونه باشد	۴۹
چه مهارت‌های اجتماعی مربوط به رشد اجتماعی کودکان می‌شود	۵۰
والدین و عزت نفس کودکان با نیازهای ویژه	۵۱
توصیه‌ها و راهبردها در تقویت عزت نفس	۵۲
معلمان چه نقشی در عزت نفس کودکان دارند	۵۳
افزایش عزت نفس معلمان	۵۶

فصل سوم

کودکان کم‌توان ذهنی و آموزش والدین	۵۷
مقدمه	۵۷
تعریف کم‌توانی ذهنی	۵۷
تعریف انجمن کم‌توانی ذهنی آمریکا از کم‌توانی ذهنی	۵۸
انواع عقب مانده ذهنی	۵۸
عقب ماندگی خفیف	۵۹
عقب ماندگی متوسط	۵۹
عقب ماندگی شدید	۶۰
عقب ماندگی ذهنی عمیق	۶۰
عقب ماندگی نامشخص	۶۰
شرایط و ویژگی‌های کودکان کم‌توان ذهنی	۶۱
شرایط زیستی، حسی و حرکتی	۶۱
شکل ظاهری	۶۱
قد و وزن	۶۱
مهارت‌های حرکتی درشت و ظریف	۶۱
کم مهارتی یا تنبلی حرکتی	۶۲
بینایی و شنوایی	۶۲
لامسه، بویایی و چشایی	۶۲
آسیب پذیری جسمانی	۶۲

۶۳	دستگاه گویایی و تکلم
۶۳	ویژگی‌های ذهنی و شناختی
۶۳	هوش‌بهر
۶۳	توانایی تحصیلی
۶۴	محدودیت در خزانه لغات و واژگان
۶۴	توجه و پردازش اطلاعات
۶۵	حافظه
۶۵	محدودیت در تفکر انتزاعی (تفکر، استدلال و رشد مفاهیم)
۶۶	مفهوم
۶۶	ضعف در تشخیص موقعیت‌های مطلوب
۶۶	ضعف در تعمیم موقعیت‌های مطلوب
۶۷	انتقال یادگیری
۶۷	ویژگی‌های عاطفی
۶۷	نگرش
۶۷	انگیزش
۶۸	اعتماد به نفس
۶۹	احساس خود ارزشمندی
۶۹	خودمدیریتی
۶۹	مهارت‌های اجتماعی
۷۰	اصول کلی برای آموزش دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی
۷۱	یادگیری مبتنی بر واقعیت
۷۲	تکالیف یادگیری رتبه‌بندی شده و متوالی
۷۳	سبب‌شناسی
۷۳	محیط
۷۴	پیشگیری و درمان
۷۴	روش‌های پیشگیری از کم‌توانی ذهنی
۷۵	تدریس مستقیم
۷۵	راهبرد آموزشی
۷۶	رویکردها در کودکی اولیه
۷۶	مسائل دوره نوجوانی، آموزش رفتارهای خودمراقبتی
۷۷	آمادگی برای کار

فصل چهارم

خانواده و کودکان با اختلالات یادگیری	۷۹
مقدمه	۷۹
تعریف اختلال یادگیری	۷۹
میزان شیوع	۸۰
انواع ناتوانی‌های یادگیری	۸۰
ناتوانی یادگیری در خواندن	۸۰
ناتوانی یادگیری در نوشتن	۸۲
ناتوانی در حساب کردن	۸۳
خطاهای متداول در حساب کردن	۸۴
چرا مهم است که اختلالات یادگیری را تشخیص دهیم؟	۸۵
نقش والدین	۸۶
ویژگی‌های کودکان با ناتوانی یادگیری	۸۶
توانایی‌های شناختی یا ذهنی	۸۶
ادراک دیداری	۸۶
ادراک شنیداری	۸۷
حافظه‌ی دیداری و شنیداری	۸۷
مهارت‌های حرکتی ریز و هماهنگی چشم و دست	۸۷
علائم ناتوانی یادگیری	۸۷
روش‌های تقویت حافظه‌ی کودکان مبتلا به اختلالات یادگیری	۸۸
خود آموزشی	۹۰
خود بازبینی	۹۰
آموزش دو طرفه یا دو جانبه	۹۰
آموزش تغییر رفتار	۹۰
جدیدترین و مطمئن‌ترین روش درمان اختلالات یادگیری در کودکان، نوجوانان و بزرگسالان	۹۱
علل ناتوانی (سبب‌شناسی)	۹۳
عوامل آموزشی	۹۴
توصیه‌های برای والدین	۹۴
توصیه‌هایی برای رفع مشکلات خواندن و هجی کردن	۹۵
توصیه‌هایی برای رفع مشکلات نوشتن	۹۶
توصیه‌هایی برای رفع مشکلات حساب کردن	۹۸
روان درمانی	۱۰۰

۱۰۰	دارو درمانی.....
۱۰۰	خودیاری.....
۱۰۱	معرفی پروتکل آموزش والدین کودکان مبتلا به اختلال نافرمانی مقابله‌ای.....
۱۰۱	آموزش آرمیدگی به کودک.....
۱۰۲	شرایط محیطی در انجام آرمیدگی بسیار حائز اهمیت می‌باشد.....
۱۰۳	آموزش مهارت‌های اجتماعی.....
۱۰۵	مجموعه درمان به طریقه تمرین رفتار و ایفای نقش را می‌توان به چهار مرحله کلی تقسیم کرد.....
۱۰۶	روش الگو سازی.....
۱۰۷	برای بهره گیری مناسب‌تر از روش الگوسازی رعایت نکات زیر ضروری است.....
۱۰۷	حساسیت زدایی منظم.....

فصل پنجم

۱۰۹	نقش خانواده در رابطه با کودکان اوتیسم.....
۱۰۹	مقدمه.....
۱۱۱	اوتیسم چیست؟.....
۱۱۲	میزان شیوع اوتیسم.....
۱۱۲	ویژگی‌های افراد اوتیسم.....
۱۱۴	تشخیص اوتیسم.....
۱۱۴	تشخیص زودهنگام.....
۱۱۵	روش‌های تشخیص.....
۱۱۶	علائم ابتلا به اوتیسم.....
۱۱۷	عواملی که خطر ابتلا به اوتیسم را افزایش می‌دهند.....
۱۱۷	بیشگیری از اوتیسم.....
۱۱۸	علل بروز اوتیسم.....
۱۱۹	روش‌های درمانی و تربیتی.....
۱۲۰	آموزش والدین کودکان مبتلا به اوتیسم با بسته پرنده کوچولو.....
۱۲۱	بسته پرنده کوچولو.....
۱۲۲	نیازهای آموزشی توانبخشی مادران کودکان اوتستیک.....
۱۲۳	توصیه‌های برای والدین.....

فصل ششم

۱۲۷	توان بخشی کودکان مبتلا به اوتیسم.....
۱۲۷	مقدمه.....
۱۲۸	اختلال طیف اُتیسیم.....
۱۲۸	مقدمه و تعاریف.....
۱۳۰	ویژگی‌های دانش‌آموزان مبتلا به اختلال طیف اُتیسیم.....
۱۳۱	دغدغه‌ها، مسائل و مشکلات خانواده و والدین.....
۱۳۲	موانع استخدام و کسب شغل در دانش‌آموزان مبتلا به اختلال طیف اُتیسیم.....
۱۳۳	مشکلات ادراکی.....
۱۳۳	مشکلات شناختی.....
۱۳۴	مشکلات ارتباطی و تعاملی.....
۱۳۴	مشکلات در بروز هیجانات.....
۱۳۴	مشکل در حرکات (وجود حرکات و رفتارهایی کلیشه‌ای و یکنواخت).....
۱۳۵	سازش ضعیف با محیط کاری.....
۱۳۵	توان بخشی حرفه‌ای.....
۱۳۶	اهمیت دوره‌های حرفه‌آموزی و پیش حرفه‌ای برای مددجویان با نیازهای ویژه.....
۱۳۸	اهمیت نقش والدین و معلمان آموزش استثنایی در مقوله پیش حرفه‌ای و حرفه‌آموزی.....
۱۳۹	تعریف توان بخشی حرفه‌ای و اهمیت آن.....
۱۴۰	اهداف توان بخشی حرفه‌ای.....
۱۴۰	افزایش اعتماد به نفس.....
۱۴۰	افزایش انگیزش.....
۱۴۰	بهبود یادگیری و تثبیت و تعمیم.....
۱۴۱	بهبود و تقویت مهارت‌های ارتباط بین فردی.....
۱۴۱	تقویت مهارت‌های شناختی.....
۱۴۱	تقویت مهارت‌های ادراکی.....
۱۴۱	تقویت احساس جرأت ورزی.....
۱۴۲	رضایت از زندگی.....
۱۴۲	کسب استقلال نسبی.....
۱۴۲	کاهش هزینه‌های مربوط به مددجویان با نیازهای ویژه در جامعه.....
۱۴۳	بهبود سلامت روان.....
۱۴۴	اهمیت توان بخشی حرفه‌ای در مورد مددجویان مبتلا به اختلال‌های طیف اُتیسیم.....
۱۴۵	فعالیت‌های توان بخشی حرفه‌ای.....

۱۴۵.....	فعالیت‌های حرفه‌ای مناسب برای اختلال طیف اُتِسم.....
۱۴۶.....	تجزیه و تحلیل فعالیت‌های حرفه‌ای مناسب برای دانش‌آموزان مبتلا به اختلال طیف اُتِسم.....
۱۴۶.....	آشپزی.....
۱۴۶.....	فعالیت آشپزی در دانش‌آموزان مبتلا به اختلال طیف اُتِسم.....
۱۴۷.....	شیرینی خانگی (قطاب).....
۱۴۹.....	فعالیت باغبانی و گل کاری.....
۱۵۰.....	اهداف فعالیت باغبانی و گل کاری.....
۱۵۱.....	فعالیت خیاطی، بافندگی و دوختن (گلدوزی).....
۱۵۲.....	فعالیت خیاطی.....
۱۵۲.....	فعالیت گلدوزی.....
۱۵۳.....	فعالیت بافندگی.....
۱۵۴.....	هنرهای دستی.....

فصل هفتم

۱۵۷.....	در مقابل اختلال‌های رفتاری و هیجانی چگونه عمل کنیم.....
۱۵۷.....	مقدمه.....
۱۵۸.....	تعریف اختلال‌های هیجانی/رفتاری.....
۱۵۹.....	میزان شیوع.....
۱۶۰.....	سبب شناسی.....
۱۶۱.....	عوامل زیست‌شناختی.....
۱۶۱.....	در مورد عوامل زیست‌شناختی.....
۱۶۲.....	عوامل خانوادگی.....
۱۶۲.....	هوش و پیشرفت.....
۱۶۳.....	ویژگی‌های اجتماعی و هیجانی.....
۱۶۳.....	عامل مدرسه.....
۱۶۴.....	عوامل فرهنگی.....
۱۶۴.....	فرایند شناسایی.....
۱۶۵.....	بهترین تکنیک‌ها برای درمان پرخاشگری عبارتند از:.....
۱۶۶.....	برنامه‌های مداخله‌ای.....
۱۶۸.....	مداخله‌های سیستماتیک مبتنی بر داده‌ها.....
۱۶۸.....	سنجش مستمر و بازبینی پیشرفت.....
۱۶۸.....	آماده سازی برای تمرین مهارت‌های جدید.....

۱۶۸.....	درمان با مشکل همسو باشد.....
۱۶۸.....	درمان چند مؤلفه‌ای.....
۱۶۸.....	برنامه‌ریزی برای انتقال و نگهداری.....
۱۶۸.....	تعهد نسبت به مداخله مستمر.....
۱۶۹.....	آموزش مهارت‌های اجتماعی.....
۱۷۱.....	مداخله اولیه.....
۱۷۱.....	سخن آخر.....

فصل هشتم

۱۷۳.....	اختلال سلوک.....
۱۷۳.....	مقدمه.....
۱۷۳.....	تعریف اختلال سلوک.....
۱۷۳.....	ملاک‌هایی برای تشخیص اختلال سلوک.....
۱۷۴.....	چه رفتارهایی در مقابل اختلال سلوک برگزینیم.....
۱۷۴.....	ویژگی خانواده‌های دارای فرزند اختلال سلوک.....
۱۷۵.....	سبب‌شناسی اختلال سلوک.....
۱۷۵.....	پردازش شناختی.....
۱۷۵.....	عوامل وراثتی.....
۱۷۵.....	نقش خانواده.....
۱۷۶.....	درمان اختلال سلوک و نقش خانواده.....
۱۷۶.....	آموزش والدین.....
۱۷۷.....	انعطاف‌پذیری بیش از حد در مورد عدم رعایت قوانین.....
۱۷۷.....	اختلال نافرمانی مقابله‌ای.....
۱۷۸.....	روان‌درمانی.....
۱۷۹.....	دارو درمانی.....
۱۷۹.....	خودداری.....
۱۷۹.....	معرفی پروتکل آموزش والدین کودکان مبتلا به اختلال نافرمانی مقابله‌ای.....
۱۸۰.....	آموزش آرمیدگی به کودک.....
۱۸۰.....	شرایط محیطی در انجام آرمیدگی بسیار حائز اهمیت می‌باشد.....
۱۸۱.....	آموزش مهارت‌های اجتماعی.....
۱۸۵.....	روش الگو سازی.....
۱۸۶.....	حساسیت‌زدایی منظم.....

فصل نهم

۱۸۹	خانواده و کم توجهی در کودکان بیش فعال
۱۸۹	تعریف اختلال کم توجهی / بیش فعالی
۱۸۹	انواع اختلال کم توجهی / بیش فعالی
۱۸۹	میزان شیوع
۱۹۰	نشانه‌های عمومی دانش‌آموزان بیش فعال
۱۹۰	علائم و نشانه‌ها در اختلال کم توجهی ADHD
۱۹۱	علائم و نشانه‌های بیش فعالی / تکانشگری ADHD
۱۹۱	نوع ترکیبی (AD(H)D)
۱۹۲	ویژگی‌های نقص توجه (ADD) و بیش فعالی (ADHD)
۱۹۳	تشخیص
۱۹۳	سبب شناسی
۱۹۴	درمان
۱۹۴	راهکارهایی برای والدین
۱۹۵	راهکار تربیتی برای کودکان بیش فعال
۲۰۰	آموزش والدین
۲۰۱	اقدامات در مدرسه
۲۰۱	اقداماتی برای کودکان
۲۰۲	پنج نحوه کارآمد و سودمند برای مداخله در ارتباط همسالان وجود دارد

فصل دهم

۲۰۳	نقش خانواده در اختلالات ارتباطی
۲۰۳	مقدمه
۲۰۴	تعریف اختلال تکلم
۲۰۴	تعریف اختلال زبان
۲۰۴	طبقه بندی اختلالات تکلمی
۲۰۵	انواع لکنت زبان
۲۰۵	مشکلات زبانی
۲۰۶	اختلال زبان
۲۰۶	اختلال‌های گفتاری

۲۰۶	تاخیر در گفتار
۲۰۶	اختلال تولید
۲۰۶	اختلال صوتی
۲۰۷	علل بروز اختلالات زبان
۲۰۷	علل بروز اختلالات گفتاری
۲۰۸	علل اختلال تولید
۲۰۸	درمان
۲۰۹	توصیه‌های ضروری در رفتار با کودک مبتلا به لکنت
۲۱۴	رهنمودهای کلی
۲۱۷	سخن آخر

فصل یازدهم

۲۱۹	اختلالات شایع
۲۱۹	اختلال‌های زبان
۲۲۰	تعریف
۲۲۰	طبقه‌بندی
۲۲۱	اختلال‌های زبانی درکی
۲۲۱	اختلالات زبان بیانی
۲۲۲	زبان پریشی
۲۲۳	سبب‌شناسی
۲۲۵	مداخله
۲۲۵	برنامه‌های انفرادی زبان
۲۲۶	هوش
۲۲۷	ویژگی‌های یادگیری
۲۲۹	خود تحریکی
۲۲۹	مقاومت در برابر تغییر امور روزمره
۲۳۰	ویژگی‌های آموزشی
۲۳۲	از نظر روان‌شناختی و پزشکی
۲۳۴	اختلالات خلقی
۲۳۴	مقدمه
۲۳۵	افسردگی اساسی
۲۳۵	نشانه‌های افسردگی بر اساس DSM-V

۲۳۷	مانیا یا سرخوشی
۲۳۷	علائم مانیا یا سرخوشی بر اساس DSM-V
۲۳۹	ساختار اختلالات خلقی (دو قطبی و تک قطبی)
۲۳۹	اختلالات افسردگی
۲۴۰	دیگر معیارهای اختلالات افسردگی
۲۴۳	تفاوت در دوره‌های اختلالات خلقی
۲۴۴	شروع و دوره افسردگی
۲۴۵	از سوگواری تا افسردگی
۲۴۷	اختلالات دو قطبی
۲۴۷	اختلال ادواری خویی
۲۴۸	دیگر تعاریف و مفاهیم در حوزه اختلالات دو قطبی
۲۴۸	ویژگی تناوب سریع
۲۴۹	سن شروع و دوره
۲۵۰	شیوع اختلالات خلقی
۲۵۰	علل اختلالات خلقی
۲۵۰	ابعاد زیستی
۲۵۱	ژنتیک
۲۵۲	نقش انتقال دهنده‌های عصبی
۲۵۳	خواب و ریتم شبانه روزی
۲۵۴	ابعاد روانی
۲۵۵	رویدادهای استرس زای زندگی
۲۵۷	نظریات شناختی در زمینه افسردگی
۲۵۷	مفهوم درماندگی آموخته شده
۲۵۸	سبک شناختی منفی
۲۶۱	نظریات روان پویایی (روان تحلیل‌گری)
۲۶۲	نظریه اصالت وجودی - انسان‌گرایی
۲۶۲	دیدگاه‌های فرهنگی و اجتماعی در زمینه افسردگی
۲۶۲	نظریه‌های یادگیری
۲۶۴	ارتباطات زناشویی
۲۶۵	حمایت اجتماعی
۲۶۶	درمان اختلالات خلقی
۲۶۶	دارودرمانی

مقدمه

امروزه یکی از محورهای اصلی در بحث‌های مربوط به آموزش و پرورش کودکان استثنایی، آموزش تلفیقی است که در بیشتر فرهنگ انگلیسی پا گرفته است و تمام عناصری که در مفاهیم به هنجارسازی یا عادی‌سازی و محیطی با حداقل محدودیت وجود دارد را شامل می‌شود (کله وچان، ترجمه ماهر، ۱۳۷).

از سال ۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰ حداقل ۵۰ تحقیق در مورد کارآمدی آموزش در محیط‌های مجزا انجام گرفته و محققان کارآمدی آموزش مجزا را به خصوص در مورد پیشرفت تحصیلی کودکان استثنایی زیر سوال بردند. برخی از آنها در بررسی کارآمدی آموزش در محیط‌های مجزا به این نتیجه رسیدند که تنها توجهی که می‌توان برای آموزش ویژه قابل قبول دانست مربوط به منفی است که برای معلم‌ها و دانش‌آموزان عادی دارد (کافمن و هالاها، ترجمه ماهر، ۱۳۷۳).

پیشگامان تعلیم و تربیت استثنایی در دهه‌های گذشته معتقد بودند که آموزش در مدارس و کلاس‌های ویژه متناسب با توانایی و نیازهای کودکان استثنایی است و بحث جداسازی و تشکیل مدارس و کلاس‌های ویژه را مطرح نمودند. آنها معتقد بودند که تمرکز کودکان استثنایی، معلمان آموزش استثنایی، و امکانات و تجهیزات خاص در یک محیط باعث تسهیل در ارائه خدمات می‌شود و امکان رشد مهارت‌های حرفه‌ای کودکان در چنین محیط‌هایی بیشتر می‌شود (هو پسیان، ۱۳۷۸).

آمارهای جهانی نشان می‌دهد که در هر جامعه بیش از ۱۰ درصد کودکان با ویژگی‌های متفاوت نسبت به سایر کودکان متولد می‌شوند که از نظر جسمی و ذهنی با کودکان عادی تفاوت دارند این گروه از کودکان موردتوجه مسئولان تعلیم و تربیت کشورها هستند و تاکنون برای آموزش و پرورش آنها برنامه‌های خاصی تدوین شده است.

آموزش و پرورش برای قرن بیست و یکم چهار مولفه یادگیری برای زیستن و یادگیری برای با هم زیستن را مد نظر قرار می‌دهد.